

MAŁGORZATA GRUCHOŁA
MAŁGORZATA SŁAWEK-CZOCHRA
BŁAŻEJ DYCZEWSKI

WOLNOŚĆ POZYTYWNA CZY NEGATYWNA? TYPY WOLNOŚCI WOBEC UNIJNYCH CERTYFIKATÓW COVID-19 W POLSCE. BADANIA PILOTAŻOWE

WPROWADZENIE

Problem badawczy stanowią cztery typy wolności: wolność wyboru (wolność dana), wolność jako autonomia/samodoskonalenie (wolność zadana), wolność jako samorealizacja, wolność jako prawo człowieka (czyli samoodpowiedzialność), przywołane za Stanisławem Kowalczykiem, służące do ustalenia dominującego typu wolności (wolność pozytywna czy wolność negatywna; wolność „od” i „do”) wobec możliwości wprowadzenia certyfikatów COVID-owych (VALVERDE 1998; KOWALCZYK 1995a; 1995b).

Celem artykułu jest zbadanie zależności pomiędzy zidentyfikowanym typem wolności u respondenta a jego postawą wobec potencjalnej decyzji wprowadzenia unijnych certyfikatów COVID-19. Ich oceny traktujemy jako kontekst dla analizy praktycznego sposobu funkcjonowania wspomnianych typów wolności w sytuacjach kryzysowych. Kolejnym celem jest uporządkowanie postaw

Dr hab. MAŁGORZATA GRUCHOŁA, prof. KUL, Katedra Komunikacji Wizualnej i Nowych Mediów, Instytut Dziennikarstwa i Zarządzania, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Aleje Racławickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: malgorzata.gruchola@kul.pl, ORCID: 0000-0002-2367-0416.

Dr MAŁGORZATA SŁAWEK-CZOCHRA, Katedra Komunikacji Wizualnej i Nowych Mediów, Instytut Dziennikarstwa i Zarządzania, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Aleje Racławickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: malgorzata.slawek-czochra@kul.pl, ORCID: 0000-0002-4732-1341.

Dr BŁAŻEJ DYCZEWSKI, Katedra Badań nad Kulturą i Komunikacją, Instytut Socjologii, Wydział Filozofii i Socjologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4, p. 133, 20-031 Lublin, e-mail: blazej.dyczewski@mail.umcs.pl, ORCID: 0000-0002-6060-3722.

dotyczących certyfikatów poprzez nałożenie siatki złożonej z teoretycznych typów wolności (wolności pozytywnej i wolności negatywnej oraz wolności „od” i „do”).

Na początku procesu badawczego, bazując na dostępnej literaturze przedmiotu dotyczącej negatywnego (HAYEK 1960; DAY 1970; OPPENHEIM 1981; MILLER 1983; STEINER 1994; SUGDEN 2006) i pozytywnego (MILNE 1968; GIBBS 1976; TAYLOR 1979; CHRISTMAN 1991; 2005) postrzegania wolności, przyjęliśmy następujące hipotezy badawcze:

H1. zwolennikami wprowadzenia unijnych certyfikatów COVID-owych są zwolennicy wolności „do”, wolności pozytywnej (samodoskonalenie, samoodpowiedzialność, samorealizacja);

H2. przeciwnikami wprowadzenia unijnych certyfikatów COVID-19 są zwolennicy wolności „od”, wolności negatywnej (autodeterminacja – wolność wyboru).

Zwolennicy wolności negatywnej, zdaniem I. Berlina, mają tendencję do myślenia o agencie jako indywidualnym człowieku jako obejmującym wszystkie empiryczne przekonania i pragnienia tej jednostki. Zwolennicy wolności pozytywnej natomiast często odchodzą od zwykłego pojęcia – myślą o agencie jako mającym większy zakres niż w zwykłym dyskursie w przypadkach, gdy utożsamiają prawdziwe pragnienia oraz cele agenta z pragnieniami i celami pewnej zbiorowości, której jest członkiem. Myślą o agencie jako mającym mniejszy zakres niż w zwykłym dyskursie w przypadkach, gdy utożsamiają prawdziwego agenta tylko z podzbiorem jego empirycznych przekonań i pragnień, tj. z tymi, które są racjonalne, autentyczne lub cnotliwe. Po drugie, zwolennicy wolności pozytywnej mają tendencję do szerszego spojrzenia na to, co uznaje się za ograniczenie wolności, niż ci z obozu negatywnego – zbiór istotnych przeszkód jest bardziej rozbudowany dla tych pierwszych niż dla tych drugich, ponieważ teoretycy negatywni mają tendencję do uznawania tylko przeszkód zewnętrznych za ograniczenia wolności, podczas gdy teoretycy pozytywni dopuszczają również ograniczenia przez czynniki wewnętrzne, takie jak irracjonalne pragnienia, lęki lub ignorancja. I po trzecie, pozytywni mają tendencję do węższego spojrzenia na to, co uznaje się za cel, który można swobodnie wypełnić. Zbiór istotnych celów jest dla nich mniej rozbudowany niż dla teoretyków negatywnych, ponieważ mają tendencję do ograniczania istotnego zbioru działań lub stanów do tych, które są racjonalne, autentyczne lub cnotliwe, podczas gdy negatywni mają tendencję do rozszerzania tej zmiennej tak, aby obejmowała wszelkie działania lub stany, których podmiot może pragnąć (CARTER 2021).

1. ZAŁOŻENIA TERMINOLOGICZNE

Pojęcie wolności przejawia się w różnych dziedzinach ludzkiego życia, implikując różne jej typy. Możemy wyróżnić wolność społeczno-polityczną, wolność wyboru, wolność w zakresie działania moralnego, wolność w prowadzeniu prac naukowo-badawczych czy wolność twórczości artystycznej. Wszystkie tego typu wolności zakładają jakieś rozumienie istoty wolności człowieka (KRAPIEC 1986). Wyraz „wolność” oznacza „nieskrępowanie człowieka” (*immunitas a vinculo* – ‘uwolnienie z więzów’), które może być fizyczne (przeciwstawiane przymusowi), psychiczne (jako spontaniczność, aktywność człowieka, który nie podlega presjom zewnętrznym), duchowe (jako zdolność do samookreślenia się, do działania na podstawie wyboru jednej z kilku możliwości działania, nawet wbrew silniejszemu motywowi), moralne (jako uprawnienie do czynienia lub nie czegoś ze względu na zasady etyczne), wreszcie nieskrępowanie prawne (jako uprawnienie do czegoś ze względu na normy prawne). Takim jest wolność obywatelska jako pewien rodzaj wolności działania człowieka w granicach zakreślonych prawem cywilnym, zapewniającym możliwość (PAWLAK 1998), np. przyjęcia szczepionki, otrzymania certyfikatu COVID-19, itp.

Filozoficzne wyjaśnienie wolności wymaga jej odróżnienia od determinizmu i od indeterminizmu, a także ukazania struktury osobowego bytu człowieka, ujawniającej się wspeceficznie ludzkim działaniu: działaniu wolnym. Działanie to urzeczywistnia się przez akty decyzyjne, stanowiące syntezę poznania i miłości. Akty decyzyjne są nieodłączne od osobowego działania człowieka, gdyż przez nie dokonuje on autodeterminacji i konstytuuje siebie jako realne źródło działania – jego sprawczą przyczynę realizującą dobro. Jak zauważa Mieczysław Krapiec,

W ludzkim doświadczeniu w. istotne jest uświadamianie jej sobie. Jesteśmy świadomi, że działamy wolnie, że możemy wykonać określone działanie, a nie jesteśmy przymuszeni do jego wykonywania. Doświadczenie, że to ja chcę, a nie muszę, jest mi dane w trakcie przeżywania osobowego działania, nazywanego wolnym i świadomym. Natomiast nasze działania biologiczne, zdeterminowane przez przyrodniczą naturę, są działaniami człowieka, a mniej działaniami osobowymi. Działania biologiczne dzieją się we mnie, ale nie są zależne od mojej woli. Tylko działanie osobowe, zw. działaniem ludzkim, może być działaniem wolnym, płynącym z aktu własnej decyzji (KRAPIEC 1986; VALVERDE 1998).

W ujęciu filozofii chrześcijańskiej rozróżnia się wolność od przymusu zewnętrznego (*libertas a coactione*) i wolność od konieczności (*libertas*

a necessitate). Człowiek, mimo że posiada wolną wolę, nie dysponuje wolnością od konieczności. Człowiek ma wolność wykonania czegoś lub nie (*libertas exerciti*), wolność przeciwieństwa (*libertas contrarietatis*), polegającą na wyborze między dobrem a złem moralnym, wreszcie wolność wyboru określonego przedmiotu działania (*libertas specificationis*) (PAWLAK 1998). Od Marcina Lutra wywodzi się rozróżnienie – rozwinięte później przez G. Hegla – między „wolnością od czegoś” a „wolnością do czegoś”. „Wolność od” oznacza brak zniewolenia, brak przymusu, brak przemocy czy skrupowania (wolność: od obowiązku szczyptę, od strachu, od głodu, od posiadania certyfikatów COVID-owych) (PAWLAK 1998). Według Friedricha von Hayeka wolność oznacza brak przymusu, a bycie przymuszonym oznacza bycie poddanym arbitralnej woli innej osoby (HAYEK 1982). Druga to „wolność do” (czy też „prawo do”), oznacza rzeczywistą możliwość podejmowania wyborów. To wolność działania, wolność jako samo-realizacja i osiągania celów przez wykorzystywanie praw przyrody. „Wolność do czegoś” jest pojęciem wywodzącym się w filozofii z tradycji Baconowskiej i ducha empiryzmu, zgodnie z którym naturę można opanować, tylko respektując jej prawa.

W antropologii filozoficznej wolność oznacza po prostu autonomię człowieka, jego zdolność do autokreacji (a więc swobodnego tworzenia siebie, kształtowania swego losu i otoczenia)” (PAWLAK 1998, 210–211). Należy zauważyć, że terminy „wolność” i „swoboda” są zazwyczaj używane zamiennie przez filozofów politycznych i społecznych. Podejmowane próby rozróżnienia wolności oraz swobody (PITKIN 1988; WILLIAMS 2001, DWORKIN 2011; BERLIN 1969) nie przyjęły się (CARTER 2021). Terminy te nie mają również bezpośrednich odpowiedników w wielu językach europejskich, które posługują się tylko jednym pojęciem, pochodzenia łacińskiego lub germańskiego (np. *liberté*, *Freiheit*), podczas gdy angielski rozróżnia oba.

Gerald MACCALLUM (1967) definiuje podstawową koncepcję wolności w następujący sposób: „Podmiot X lub podmiot Y jest wolny od pewnych ograniczeń lub warunków zapobiegawczych, aby robić lub stawać się pewnymi rzeczami. Wolność jest zatem relacją triadową – to znaczy relacją między trzema rzeczami: podmiotem, pewnymi warunkami zapobiegawczymi i pewnymi działaniami lub stawianiem się podmiotu” (CARTER 2021, 47)¹.

Ważnym punktem odniesienia dla dyskusji o wolności w kontekście filozofii politycznej i społecznej są – sięgające co najmniej Kanta, a w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku dokładnie zbadane przez Isaiaha BERLINA (1969) – dwa pojęcia wolności: pozytywnej i negatywnej (CARTER 2021). „Dwie koncepcje wolności” był wykładem inauguracyjnym Berlina jako profesora teorii

¹ Jeżeli nie zaznaczono inaczej, tłumaczenia tekstów źródłowych w przekładzie własnym.

politycznej i społecznej na Uniwersytecie Oksfordzkim w 1958 roku. Powodem używania tych określeń jest fakt, że w pierwszym przypadku wolność wydaje się być jedynie brakiem czegoś (tj. przeszkód, barier, ograniczeń lub ingerencji ze strony innych), podczas gdy w drugim przypadku wydaje się wymagać obecności czegoś (tj. kontroli, samokontroli, samostanowienia lub samorealizacji). Według Berlina, używamy negatywnego pojęcia wolności, próbując odpowiedzieć na pytanie: „Jaki jest obszar, w którym podmiot – osoba lub grupa osób – jest lub powinna być pozostawiona, aby robić lub być tym, co jest w stanie robić lub być, bez ingerencji ze strony innych osób?”, podczas gdy używamy pozytywnego pojęcia, próbując odpowiedzieć na pytanie: „Co lub kto jest źródłem kontroli lub ingerencji, która może determinować kogoś do robienia lub bycia tym, a nie innym?” (BERLIN 1969, 121–122).

Zaproponowane typy wolności są odrębne od, choć czasami powiązane, filozoficznych dyskusji o wolnej woli. Prace nad naturą wolności pozytywnej często pokrywają się jednak z pracami nad naturą autonomii.

Wolność negatywna to brak przeszkód, barier lub ograniczeń. Człowiek ma wolność negatywną w takim stopniu, w jakim działania są dostępne dla niego w tym negatywnym sensie. Wolność pozytywna to możliwość działania – lub fakt działania – w taki sposób, aby przejąć kontrolę nad swoim życiem i zrealizować swoje podstawowe cele. Podczas gdy wolność negatywna jest najczęściej przypisywana poszczególnym podmiotom, wolność pozytywna jest przypisywana zbiorowościom albo jednostkom uważanym przede wszystkim za członków danych zbiorowości (CARTER 2021).

Według BERLINA (1969), „wolność negatywna i pozytywna to nie tylko dwa różne typy wolności; można je postrzegać jako rywalizujące, niekompatybilne interpretacje jednego ideału politycznego. Ponieważ niewielu ludzi twierdzi, że jest przeciwko wolności, sposób interpretacji i definicji tego terminu może mieć ważne implikacje polityczne” (CARTER 2021).

Jednym z decydujących czynników w określaniu tego rodzinnego podobieństwa jest stopień zainteresowania teoretyka pojęciem jaźni. Osoby po stronie „pozytywnej” uważają pytania o naturę i źródła przekonań, pragnień i wartości danej osoby za istotne w określaniu jej wolności, podczas gdy osoby po stronie „negatywnej”, będąc bardziej wierne klasycznej tradycji liberalnej, mają tendencję do uważania zadawania takich pytań za w jakiś sposób wskazujące na skłonność do naruszania godności lub integralności agenta/podmiotu. Jedna strona wykazuje pozytywne zainteresowanie przekonaniami, pragnieniami i wartościami agenta/podmiotu, podczas gdy druga zaleca, abyśmy tego unikali (CARTER 2021).

W kontekście tytułowego problemu przydatne jest myślenie o różnicy między tymi dwoma koncepcjami wolności w kategoriach różnicy między czynnikami zewnętrznymi i wewnętrznymi dla agenta/podmiotu. Podczas gdy teoretycy wolności negatywnej są przede wszystkim zainteresowani stopniem, w jakim jednostki lub grupy cierpią na zakłucenia ze strony czynników zewnętrznych, teoretycy wolności pozytywnej zwracają większą uwagę na czynniki wewnętrzne, wpływające na stopień, w jakim jednostki lub grupy działają autonomicznie (CARTER 2021). Wyróżnione czynniki warunkują (ale nie determinują) różne typy wolności, które posłużą nam do ustalenia deklarowanych postaw wobec certyfikatów COVID-19, a w dalszej kolejności – typów wolności.

W antropologii filozoficznej wyróżnia się cztery typy wolności:

- wolność wyboru (autodeterminacja, wolność dana) – jest to sens ontologiczny;
- wolność jako autonomia, czyli samodoskonalenie (wolność zadana) – sens psychologiczno-moralny;
- wolność jako samorealizacja (aktywność) – sens egzystencjalno-pragmatyczny;
- wolność jako prawo człowieka, czyli samoodповідzialność – sens społeczny (VALVERDE 1998; KOWALCZYK 1995a; 1995b).

Wolność wyboru przez myślicieli chrześcijańskich określana jest terminem „wolność woli” (łac. *liberum arbitrium*). W aspekcie negatywnym oznacza brak zewnętrznego czy wewnętrznego przymusu (np. przyjęcia szczepionki i uzyskania certyfikatu). Z kolei fakt wielorakich wpływów nie oznacza braku wolności. W aspekcie pozytywnym wolność woli to możliwość wyboru spośród wielu alternatyw (między innymi zgody bądź sprzeciwu wobec wprowadzenia certyfikatów, określanych jako certyfikaty COVID-19). Ontologicznie i personalnie głębszym fenomenem od samej wolności jest zdolność decyzji (i wyboru), której naturalnym zapleczem jest życie umysłowe człowieka – jego władze: rozum i wola. Wybór dotyczy nie tylko różnych wartości, ale także siebie, czyli określonego modelu życia i postępowania. Innymi słowy, mówimy tu o autodeterminacji, samodecydowaniu i samokierowaniu (VALVERDE 1998; KOWALCZYK 1995a; 1995b). Wolność jako autonomia rozumiana jest w sensie samodoskonalenia. Podczas gdy wolność wyboru jest wolnością daną, wolność jako autonomia jest zadana. Samodoskonalenie realizuje się wówczas, gdy człowiek poprzez moralny wysiłek uzyskuje wewnętrzną autonomię (niezależność). Jest to idea wolności wewnętrznej, czyli uniezależnienie się od zła moralnego (VALVERDE 1998; KOWALCZYK 1995a; 1995b). Wolność jako samorealizacja i aktywność stanowi trzeci typ wolności. Wolność jest tu rozumiana jako aktywność człowieka-osoby. Decyzja i wybór są przywilejem aktywnego sprawcy, a nie efektem postawy pasywnej. Czyn wewnętrzny jest niejednokrotnie

trudniejszy od aktywności zewnętrznej – tak manualnej, jak i umysłowej (KOWALCZYK 1995b). Wolność jako prawo społecznego życia Kowalczyk postrzega jako kluczową wartość społeczną, która powinna być osadzona w etyce i odpowiedzialności. W jego ujęciu wolność nie jest absolutna, lecz powiązana z prawem naturalnym, moralnością i dobrem wspólnym. Odwołuje się do tradycji chrześcijańskiej, według której prawdziwa wolność polega na realizacji dobra, a nie jedynie na braku zewnętrznych ograniczeń. Wskazuje, że wolność oderwana od wartości moralnych prowadzi do relatywizmu i atomizacji społeczeństwa (KOWALCZYK 1995a). Z kolei w *Podstawach światopoglądu chrześcijańskiego* podkreśla, że chrześcijańskie rozumienie wolności łączy ją z odpowiedzialnością i prawem naturalnym, a jej pełna realizacja jest możliwa tylko w odniesieniu do prawdy i dobra (KOWALCZYK 1995b; zob. VALVERDE 1998).

2. METODA I MATERIAŁ BADAWCZY

Celem badań pilotażowych nad społecznymi determinantami postrzegania Unijnych Certyfikatów COVID-19 (UCC) w Polsce było zdiagnozowanie podstawowych typów wolności u respondentów oraz ich charakterystyka, zbadanie korelacji pomiędzy deklarowanym typem wolności a postawą wobec „naruszenia” tej wolności poprzez narzucenie obowiązkowych certyfikatów. Badania zostały przeprowadzone metodą ankiety internetowej CAWI. Zbieranie danych rozpoczęto 3 stycznia 2022 roku. Link do ankiety został wysłany do 258 respondentów, spośród których ankietę wypełniło 128 osób. Kwestionariusz ankiety zawierał wprowadzenie merytoryczne, dotyczące rozumienia typów wolności, oraz 33 pytania, w tym 11 pytań metryczkowych. W artykule prezentujemy wybrane wyniki z tych badań. Zbrojna agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, która miała miejsce 24 lutego 2022 roku, skierowała uwagę opinii publicznej na sprawy inwazji oraz masowego napływu uchodźców z Ukrainy do Polski. Napływ uchodźców z Ukrainy przyczynił się do zmniejszenia zainteresowania ankietą, dlatego podjęliśmy decyzję o zakończeniu zbierania danych, obawiając się, że odpowiedzi udzielone po tym okresie mogłyby zaburzyć wyniki. Stosunek do certyfikatów COVID-19 był głównym kontekstem analizy podejścia do typów wolności, a zmieniające się priorytety społeczne (i polityczne – postrzeganie wolności w sytuacji ataku zbrojnego na Ukrainę) mogłyby wpłynąć na obiektywizm badania i wiarygodność uzyskanych wyników. Anonimowe badania zostały przeprowadzone zgodnie z najwyższymi standardami etycznymi, z poszanowaniem godności każdego człowieka. Uwzględniliśmy wszystkie zasady etyczne stosowane w badaniach społecznych, kierując się wytycznymi określonymi w „Międzynarodowym kodeksie dotyczącym rynku,

opinii i badań społecznych oraz analizy danych” (ICC/ESOMAR 2016). Zestawienie struktury próby zawiera tabela 1.

Tabela 1. Struktura próby

	Zmienna	N	%
Płeć	Kobieta	85	66,4
	Mężczyzna	43	33,6
	Wieś	22	17,2
Miejsce zamieszkania	Miejscowość poniżej 20 tys. mieszkańców	12	9,4
	Miasto od 20 000 do 49 999 mieszkańców	14	10,9
	Miasto od 50 000 do 99 999 mieszkańców	13	10,2
	Miasto od 100 do 499 tys. mieszkańców	34	26,6
	Miasto 500 tys. i więcej mieszkańców	33	25,8
	Prawicowe	27	21,4
Poglądy polityczne	Centroprawicowe	16	12,7
	Centrolewicowe	15	11,9
	Lewicowe	18	14,3
	Trudno powiedzieć	52	39,7

Źródło: opracowanie własne

3. WYNIKI

Na podstawie analizy siedmiu pytań, zapisanych poniżej, przeprowadzono dwustopniową analizę skupień, która pozwoliła na wyodrębnienie czterech grup respondentów, różnie definiujących pojęcie wolności. Analizowano następujące pytania z kwestionariusza ankiety:

- czy certyfikaty covidowe naruszają wolność człowieka?
- który typ wolności mogą naruszać certyfikaty?
- czym bardziej kieruje się Pan(i) w codziennym życiu?
- życie jest zbyt krótkie. Ważne jest, ażeby być wolnym i wykorzystywać wolność w sposób niczym nieskrępowany, wyłącznie według własnych potrzeb/ocen. Czy zgadza się Pan(i) z powyższym stwierdzeniem?
- czy czuje się Pan(i) w jakimkolwiek aspekcie przymuszany do uzyskania certyfikatu covidowego?
- czy uważa Pan(i) posiadanie certyfikatu covidowego za swój moralny obowiązek?

- czy wprowadzenie obowiązku certyfikatów covidowych w przestrzeni publicznej mogłoby ograniczać Pana(i) aktywność (np. zawodową, edukacyjną lub rozrywkową)?

Następnie każdą z grup przeanalizowano z perspektywy wolności „do” i „od” oraz wolności pozytywnej i negatywnej. W wyniku tej czynności powstały cztery typy wolności (tabela 2).

Tabela 2. Typy wolności

	Wolność			Mini- mum	Mak- si- mum	Śred- nia	Me- diana	Domi- nanta	Odchyle- nie stan- dardowe	Ogółem
1.	jako autonomia czyli samo- doskonalenie (wolność za- dana)	Pozy- tywna	„do”	1,00	5,00	3,21	3,50	5,00	1,44	20,7%
2.	jako samoreal- izacja (aktywność)	Pozy- tywna	„do”	1,00	5,00	3,28	3,33	2,67 ^{a1}	1,17	22,4%
3.	wyboru jako autodetermin- acja (wolność dana)	Nega- tywna	„od”	1,00	5,00	3,45	3,67	4,00	1,20	20,7%
4.	jako prawo człowieka (samoodpow- iedzialność)	Pozy- tywna	„do”	1,00	5,00	3,56	4,00	4,33	1,27	36,2%

Źródło: opracowanie własne

Legenda:

1. Wolność jako autonomia czyli samodoskonalenie (wolność zadana); dalej: samodoskonalenie
2. Wolność jako samorealizacja (aktywność); dalej: samorealizacja
3. Wolność wyboru (autodeterminacja, wolność dana); dalej: autodeterminacja

² Dominanta wskazuje wartość najczęściej wybraną przez respondentów w danym typie wolności. W przypadkach, gdy wystąpiły dwie lub więcej wartości o tej samej częstotliwości (sytuacja wielomodalna), podano wartość bliższą medianie. Wartość oznaczona jako 2,67^a oznacza uśrednioną dominantę, obliczoną w celu zwiększenia przejrzystości interpretacji, gdy dwie wartości występowały równie często.

4. Wolność jako prawo człowieka (samoodpowiedzialność); dalej: samoodpowiedzialność
 Wolność pozytywna, dalej: WP
 Wolność negatywna, dalej: WN

Kolejnym etapem w procesie badawczym była analiza czterech typów wolności z perspektywy zmiennych społeczno-demograficznych. W przeprowadzonych analizach testów normalności rozkładu dla czterech zmiennych niezależnych (typy wolności) oraz dla zmiennej zależnej „poparcie dla Unijnych Certyfikatów COVID-19” użyto statystyki Kołmogorowa-Smirnowa i Shapiro-Wilka. Z uwagi na brak normalności rozkładów zmiennych, zdecydowano się na zastosowanie testów nieparametrycznych, które nie wymagają spełnienia założeń o normalności. Wyniki testów wykazały istotność na poziomie poniżej 0,001 dla każdej z badanych zmiennych, co oznacza, że rozkłady tych zmiennych nie są normalne.

W celu określenia siły zależności pomiędzy typami wolności a zmiennymi społeczno-demograficznymi zastosowano miarę V-Cramera, wykorzystywaną do analizy powiązań między dwiema zmiennymi kategorycznymi w tabelach wielodzIELczych. Współczynnik V-Cramera przyjmuje wartości od 0 do 1, gdzie wartości bliskie 0 oznaczają brak lub bardzo słabą zależność, wartości bliższe 1 natomiast wskazują na silną zależność między analizowanymi zmiennymi. Wyniki analizy wskazują, że tylko zmienna płeć wykazuje wyraźną zależność (V-Cramera = 0,480; $p = 0,004$) w odniesieniu do typów wolności, co oznacza, że w badanej próbie płeć miała istotny wpływ na postrzeganie wolności i poparcie dla certyfikatów COVID-19. Pozostałe zmienne społeczno-demograficzne nie wykazały statystycznie istotnych zależności. Szczegółowe wyniki zestawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Analiza zmiennych społeczno-demograficznych

Lista skorelowanych predyktorów - V Cramera			
	Nazwa zmiennej niezależnej	Wartość	Istotność przybliżona
1	Płeć	0,480	0,004
2	Status zawodowy	0,426	0,228
3	Miejsce zamieszkania	0,363	0,076
4	Wyznanie	0,311	0,515
5	Wykształcenie	0,298	0,072
6	Poglądy polityczne	0,291	0,255
7	Stan Cywilny	0,281	0,760
8	Województwo	0,255	0,717
9	Sytuacja materialna	0,188	0,738
10	Siła wiary religijnej	0,149	0,853

Źródło: opracowanie własne

Tabela 4 przedstawia procentowy udział respondentów według płci w czterech wyodrębnionych typach wolności: samodoskonaleniu, samorealizacji, autodeterminacji oraz samoodpowiedzialności. Najczęściej deklarowanym typem wolności wśród mężczyzn jest samoodpowiedzialność (45,8%), wśród kobiet natomiast – samorealizacja (38,2%). Różnice te mogą sugerować odmienne podejście do wolności w zależności od płci – mężczyźni częściej utożsamiają ją z odpowiedzialnością za własne decyzje i działania, kobiety natomiast skłaniają się ku wolności rozumianej jako możliwość rozwoju i samorealizacji.

Z kolei samodoskonalenie jest istotnie częściej deklarowane przez mężczyzn (33,3%) niż kobiety (11,8%), co może wskazywać na większą skłonność mężczyzn do postrzegania wolności jako procesu wymagającego wewnętrznej pracy nad sobą. W przypadku autodeterminacji (wolności wyboru) rozkład wskazuje na zbliżoną częstość występowania w obu grupach (20,6% u kobiet, 20,8% u mężczyzn), co może sugerować, że ten sposób rozumienia wolności jest względnie uniwersalny i nie wykazuje silnych różnic płciowych.

Tabela 4. Analiza zmiennej płeć respondentów

Kategoria skupienia w dwustopniowym grupowaniu	Płeć (dane w %)		Ogółem
	Kobieta	Mężczyzna	
Samodoskonalenie	11,8	33,3	20,7
Samorealizacja	38,2	-	22,4
Autodeterminacja	20,6	20,8	20,7
Samoodpowiedzialność	29,4	45,8	36,2
Ogółem	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne

Nieliniowość danych, a także charakter porządkowy zmiennej zależnej, implikuje konieczność zastosowania regresji kategorialnej (CATREG). Regresja kategorialna (CATREG) została zastosowana w celu analizy zależności między typami wolności a poparciem dla unijnych certyfikatów COVID-19. Jest to metoda umożliwiająca analizę związków między zmiennymi kategorycznymi, pozwalająca na optymalne kodowanie zmiennych porządkowych, co zwiększa precyzję wyników w porównaniu do klasycznych testów korelacyjnych. Narzędzie to pozwala na bardziej szczegółowe zrozumienie związków między analizowanymi zmiennymi (ALMEIDA, GARROD 2018; RYDZEWSKI 2013). W regresji kategorialnej CATREG jako predyktory zostały wykorzystane cztery zmienne niezależne, opisujące przynależność do poszczególnych typów wolności. Zmienną zależną

z kolei była opinia na temat wprowadzenia unijnych certyfikatów COVID-19. Zastosowanie CATREG umożliwi sprawdzenie, które typy wolności mają związek z poparciem certyfikatów COVID-19.

W celu oceny istotności modelu po przeprowadzeniu regresji CATREG zastosowano analizę wariancji. Uzyskany model jest istotny statystycznie ($F = 13,995$, $df = 11$, $p < 0,001$). Wynik skorygowanego R^2 wynosi 0,592, co wskazuje, że około 59% wariancji w przekształconych rankingach preferencji zostało wyjaśnione przez regresję na optymalnie przekształconych predyktorach. Przekształcenie predyktorów poprawiło dopasowanie modelu w porównaniu do podejścia standardowego. Wartości współczynników zawiera tabela 5.

Tabela 5. Współczynniki regresji kategorialnej oraz istotność współczynników modelu społecznego

Predyktory	Beta	Błąd standardowy	df	F	Istotność	Ważność
Samodoskonalenie Wolność pozytywna	0,401	0,121	2	11,000	<0,001	0,444
Samorealizacja Wolność pozytywna	-0,111	0,122	3	,834	0,478	-0,063
Autodeterminacja Wolność negatywna	0,101	0,110	3	,835	0,478	0,068
Samoodpowiedzialność Wolność pozytywna	0,475	0,133	3	12,812	<0,001	0,552

Źródło: opracowanie własne

Z analizy regresji CATREG wynika, że wolność rozumiana jako samodoskonalenie i jako samoodpowiedzialność mają istotny wpływ na poparcie dla certyfikatów COVID-19. Współczynniki standaryzowane dla tych zmiennych wynoszą odpowiednio 0,401 ($p < 0,001$) i 0,475 ($p < 0,001$). Wzrost o jedno odchylenie standardowe w typie wolności samodoskonalenie wpływa na wzrost o 0,401 odchylenia standardowego w przewidywanym poparciu dla unijnych certyfikatów COVID-19. Z kolei wzrost o jedno odchylenie standardowe w typie wolności definiowanej jako samoodpowiedzialność powoduje wzrost o 0,475 odchylenia standardowego w przewidywanym poparciu dla certyfikatów. Oznacza to, że osoby, które cenią sobie samodoskonalenie i odpowiedzialność za własne działania, są bardziej skłonne do akceptacji certyfikatów. Z kolei pozostałe dwa predyktory (wolność jako samorealizacja, wolność jako autodeterminacja) nie mają istotnego wpływu na poparcie dla certyfikatów, ze współczynnikami standaryzowanymi wynoszącymi odpowiednio -0,111 ($p = 0,478$) i 0,101 ($p = 0,478$).

Z tabeli 6 wynika, że wolność jako autonomia, czyli samodoskonalenie, ma największą ważność (0,444) spośród wszystkich zmiennych niezależnych. Oznacza to, że zmienna ta odgrywa największą rolę w modelu, podobnie jak zmienna wolność jako prawo człowieka, czyli samoodpowiedzialność (0,552). Ponadto dane z tabeli 6 wskazują, że wolność jako samodoskonalenie i samoodpowiedzialność wykazują wysokie korelacje rzędu zerowego z poparciem dla certyfikatów. Wskazuje to na silny związek obu zmiennych z poziomem akceptacji certyfikatów COVID-19. Jednak korelacje te spadają, gdy uwzględnia się inne zmienne niezależne. Oznacza to, że samodoskonalenie i samoodpowiedzialność nie są jedynymi czynnikami wpływającymi na zmienną zależną. Wolność jako samorealizacja natomiast i wolność jako autodeterminacja, które osiągają niskie korelacje rzędu zerowego i częściowe (semicząstkowe) nie są istotnie związane ze zmienną zależną ani przed, ani po usunięciu wpływu innych zmiennych. Analiza CATREG wykazała także wysokie korelacje rzędu zerowego między wolnością zadaną (samodoskonaleniem) ($r = 0,655$), wolnością rozumianą jako prawo człowieka: samoodpowiedzialnością ($r = 0,688$) a poparciem dla certyfikatów. Jednak po uwzględnieniu wpływu innych zmiennych niezależnych, te korelacje spadają.

Tabela 6. Korelacje i tolerancja

Predyktory	Korelacje			Ważność	Tolerancja	
	Rzędu zerowego	Cząstkowa	Częściowe (semicząstkowe)		Po transformacji	Przed transformacją
Samodoskonalenie						
Wolność pozytywna	0,655	0,461	0,332	0,444	0,683	0,445
Samorealizacja						
Wolność pozytywna	0,336	-0,133	-0,086	-0,063	0,592	0,532
Autodeterminacja						
Wolność negatywna	0,397	0,123	0,079	0,068	0,618	0,544
Samoodpowiedzialność						
Wolność pozytywna	0,688	0,490	0,359	0,552	0,570	0,419
Zmienna zależna: Czy popiera wprowadzenie Unijnych Certyfikatów COVID-19						

Źródło: opracowanie własne

4. WNIOSKI: MODELE WOLNOŚCI

Wyodrębnione cztery grupy reprezentują zróżnicowane sposoby definiowania pojęcia „wolności”, a tym samym modele wolności wobec certyfikatów COVID-19.

Tabela 7. Modele wolności

Wybrane pytania z kwestionariusza ankiety		Modele i typy wolności (<i>dane w %</i>)				
		Samore- alizacja WP	Autode- terminacja WN	Samo- odpo- wiedzial- ność WP	Samo- dosko- nalenie WP	Ogółem
Czy certyfikaty covidowe naruszają wolność człowieka?	Zdecydowanie tak	-	53,8	81,0	100,0	61,0
	Raczej tak	100,0	46,2	19,0	-	39,0
	Ani tak, ani nie	-	-	-	-	-
	Raczej nie	-	-	-	-	-
	Zdecydowanie nie	-	-	-	-	-
Który typ wolności mogą naruszać certyfikaty?	Nieograniczona\absolutna/WN	61,5	46,2	38,1	100,0	57,6
	Ograniczona\względna/ WP	38,5	53,8	61,9	-	42,4
Czym bardziej kieruje się Pan(i) w codziennym życiu?	Dobrem drugiej osoby/ WP	84,6	38,5	28,6	83,3	54,2
	Własnymi korzyściami i przyjemnościami/ WN	15,4	53,8	4,8	16,7	20,3
	Czymś innym	-	7,7	66,6	-	25,5
Życie jest zbyt krótkie. Ważna jest nieskrępowana wolność wyłącznie według własnych potrzeb\ocen WN	Zdecydowanie tak	-	15,4	9,5	50,0	16,9
	Raczej tak	38,5	23,1	14,3	25,0	23,7
	Ani tak, ani nie	15,4	23,1	14,3	16,7	16,9
	Raczej nie	30,8	7,7	33,3	-	20,3
	Zdecydowanie nie	15,3	30,8	28,6	8,3	22,0
Czy czuje się przymuszany do uzyskania certyfikatu covidowego? WN	Zdecydowanie tak	-	46,2	61,9	58,3	44,1
	Raczej tak	61,5	-	38,1	16,7	30,5
	Ani tak, ani nie	7,7	15,4	-	-	5,1
	Raczej nie	30,8	30,8	-	8,3	15,3
	Zdecydowanie nie	-	7,7	-	16,7	5,1

Czy uważa posiadanie certyfikatu covidowego za swój moralny obowiązek? WP	Zdecydowanie tak	15,4	-	-	16,7	6,8
	Raczej tak	30,8	7,7	-	-	8,5
	Ani tak, ani nie	15,4	30,8	-	-	10,2
	Raczej nie	30,8	38,5	14,3	-	20,3
	Zdecydowanie nie	-	23,1	85,7	83,3	52,5
	Trudno powiedzieć	7,7	-	-	-	1,7
Czy wprowadzenie obowiązku certyfikatów covidowych mogłoby ograniczać aktywność? WP	Zdecydowanie tak	-	7,7	81,0	100,0	50,8
	Raczej tak	38,5	61,5	9,5	-	25,4
	Ani tak, ani nie	23,1	7,7	-	-	6,8
	Raczej nie	15,4	-	4,8	-	5,1
	Zdecydowanie nie	15,4	23,1	-	-	8,5
	Trudno powiedzieć	7,7	-	4,8	-	3,4

Źródło: opracowanie własne

GRUPA 1: WOLNOŚĆ JAKO SAMOREALIZACJA (AKTYWNOŚĆ): WOLNOŚĆ NEGATYWNA I POZYTYWNA

Wolność rozumiana jako samorealizacja jest częściej deklarowana przez kobiety (38,2%). Dominują osoby w wieku 26–43 (47,1%) oraz 15–25 (41,2%). Najlicniejszą grupę tworzą mieszkańcy miast od 100 tys. do 499 999 mieszkańców (29,6%), w równym stopniu: po 41,2% osoby stanu wolnego oraz osoby będące w sformalizowanym związku (mężatka/żonaty), w większości (61,1%) legitymujące się posiadaniem licencjatu lub wykształcenia magisterskiego, natomiast co trzeci: wykształcenie średnie/pomaturalne (33,3%); w zdecydowanej większości (66,7%) mający trudności w określeniu swoich poglądów politycznych.

Są to zwolennicy społecznej odpowiedzialności. Jest to grupa, która wykazuje umiarkowany sprzeciw wobec certyfikatów COVID-19, uznając je za naruszenie wolności (100% twierdzi, że „raczej tak”). Mimo to jej członkowie wykazują silne poczucie odpowiedzialności społecznej, kierując się dobrem drugiej osoby (84,6%). Akceptują pewne ograniczenia wolności osobistej, jeśli są one postrzegane jako społecznie uzasadnione. W szczególności:

- certyfikaty covidowe naruszają wolność: raczej tak (100%) (WN; „od”);
- typ wolności naruszany przez certyfikaty: nieograniczona/absolutna (61,5%) (WN; „od”);
- kierowanie się w codziennym życiu: dobrem drugiej osoby (84,6%) (WP; „do”);
- wolność według własnych potrzeb: nie: 46,1% (raczej nie: 30,8%, zdecydowanie nie: 15,3%) (WP; „do”);

- przymus uzyskania certyfikatu covidowego: raczej tak (61,5%) (WN; „od”);
- moralny obowiązek posiadania certyfikatu: tak: 46,2% (raczej tak: 30,8%; zdecydowanie tak: 15,45) (WP; „do”);
- ograniczenie aktywności przez certyfikaty: raczej tak (38,5%) (WN; „od”).

Zwolennicy wolności ujmowanej jako samorealizacja (aktywność) preferują wolność negatywną i nieco rzadziej pozytywną (WN: 4, WP: 3).

GRUPA 2: WOLNOŚĆ WYBORU (AUTODETERMINACJA, WOLNOŚĆ DANA): WOLNOŚĆ NEGATYWNA

Wolność wyboru w jednakowym stopniu deklarują kobiety (20,6%) i mężczyźni (20,8%). Dominują osoby w wieku 15–25 (48,1%), pozostałe grupy wiekowe utrzymują zbliżony poziom deklaracji (25,9%). Najlicniejszą grupę tworzą mieszkańcy wielkich miast (500 tys. i więcej): 45,0%, osoby stanu wolnego (panna/kawaler: 44,4%), w większości (55,6%) legitymujące się posiadaniem licencjatu lub wykształcenia magisterskiego, natomiast 37,3%: wykształcenie średnie/pomaturalne; mający problemy w jasnym określeniu swoich poglądów politycznych (42,3%) i deklarujący poglądy prawicowe (34,6%).

Zwolennicy wolności wyboru to grupa, która w większym stopniu ceni sobie osobistą wolność, uznając certyfikaty COVID-19 za naruszenie wolności (53,8% twierdzi, że zdecydowanie tak, a 46,2% – raczej tak). W życiu kierują się głównie własnymi korzyściami i przyjemnościami (53,8%), ale są skłonni zaakceptować pewne ograniczenia, jeśli są one postrzegane jako niezbędne dla szerszego dobra. W szczególności:

- certyfikaty covidowe naruszają wolność: tak: 100% (zdecydowanie tak: 53,8%; raczej tak (46,2%) (WN; „od”);
- typ wolności naruszany przez certyfikaty: ograniczona/względna (53,8%) (WP; „do”);
- kierowanie się w codziennym życiu: własnymi korzyściami i przyjemnościami (53,8%) (WN; „od”);
- wolność według własnych potrzeb: tak: 38,5% (raczej tak: 23,1%; zdecydowanie tak: 15,4%) (WN; „od”); nie: 38,5% (zdecydowanie nie: 30,8%; raczej nie: 7,7%) (WP; „do”);
- przymus uzyskania certyfikatu covidowego: zdecydowanie tak (46,2%) (WN; „od”);

- moralny obowiązek posiadania certyfikatu: nie: 61,6% (raczej nie: 38,5%; zdecydowanie nie: 23,1%) (WN; „od”);
- ograniczenie aktywności przez certyfikaty: tak: 69,2% (raczej tak: 61,5%; zdecydowanie tak: 7,7%) (WN; „od”).

Zwolennicy wolności wyboru preferują wolność negatywną (WN: 6, WP: 2).

GRUPA 3: WOLNOŚĆ JAKO PRAWO CZŁOWIEKA, CZYLI SAMOODPOWIEDZIALNOŚĆ: WOLNOŚĆ POZYTYWNA I WOLNOŚĆ NEGATYWNA

Wolność jako prawo człowieka, czyli samoodповідzialność, prawie dwa razy częściej deklarują mężczyźni (45,8%) w porównaniu do kobiet (29,4%). Dominują osoby w wieku 44–69 (41,4%), następnie w wieku 26–43 (36,2%). Najliczniejszą grupę tworzą mieszkańcy wielkich miast 500 tys. i więcej (24,2%), osoby będące w sformalizowanym związku (mężatka/żonaty): 45,2%; w zdecydowanej większości badani posiadający licencjat lub wykształcenie wyższe (72,6%); mający problemy w jasnym określeniu swoich poglądów politycznych (38,7%) i w jednakowym stopniu deklarujący poglądy prawicowe oraz lewicowe (17,7%).

Zwolennicy analizowanej wolności są zdecydowanie przeciwni wszelkim formom przymusu związanego z certyfikatami COVID-19, uważając je za poważne naruszenie ich wolności (81,0% twierdzi, że zdecydowanie tak). Grupa ta kieruje się głównie własnymi, niezależnymi wartościami, a przymus uzyskania certyfikatu jest dla niej nieakceptowalny (61,9% twierdzi, że zdecydowanie tak). W szczególności:

- certyfikaty covidowe naruszają wolność: tak: 100% (zdecydowanie tak: 81,0%; raczej tak: 19%) (WN; „od”);
- typ wolności naruszany przez certyfikaty: ograniczona/względna (61,9%) (WP; „do”);
- kierowanie się w codziennym życiu: czymś innym (66,6%) (WP; „do”);
- wolność według własnych potrzeb: nie: 61,9% (zdecydowanie nie: 28,6%; raczej nie: 33,3%) (WP; „do”);
- przymus uzyskania certyfikatu covidowego: tak: 100% (zdecydowanie tak: 61,9%; raczej tak: 38,1%) (WN; „od”);
- moralny obowiązek posiadania certyfikatu: nie: 100% (zdecydowanie nie: 85,7%; raczej nie: 14,3%) (WN; „od”);
- ograniczenie aktywności przez certyfikaty: tak: 90,5% (zdecydowanie tak: 81,0%; raczej tak: 9,5%) (WN; „od”).

Zwolennicy wolności definiowanej jako samoodpowiedzialność preferują wolność negatywną i wolność pozytywną (WN: 4, WP: 3).

GRUPA 4: WOLNOŚĆ JAKO AUTONOMIA, CZYLI SAMODOSKONALENIE (WOLNOŚĆ ZADANA): WOLNOŚĆ NEGATYWNA

Wolność jako autonomia, czyli samodoskonalenie, trzy razy częściej deklarują mężczyźni (33,3%) w porównaniu do kobiet (11,8%). Dominują osoby w wieku 15–25 (42,1%) oraz 26–43 (26,3%). Najliczniejszą grupę tworzą mieszkańcy wielkich miast: 500 tys. i więcej (45,0%), osoby stanu wolnego (panna/kawaler: 42,1%), w zdecydowanej większości badani posiadający licencjat lub wykształcenie wyższe (80,0%); deklarujący w jednakowym stopniu poglądy polityczne centroprawicowe i lewicowe (26,3%).

Zwolennicy analizowanej wolności to grupa najbardziej zdecydowanych przeciwników certyfikatów COVID-19, uznająca je za absolutne naruszenie ich wolności (100% twierdzi, że zdecydowanie tak). Członkowie tej grupy kierują się dobrem drugiej osoby (83,3%), ale jednocześnie kładą duży nacisk na absolutną autonomię, czyli samodoskonalenie i działania bez żadnych ograniczeń. W szczególności:

- certyfikaty covidowe naruszają wolność: zdecydowanie tak (100,0%) (WN; „od”);
- typ wolności naruszany przez certyfikaty: nieograniczona/absolutna (100,0%) (WN; „od”);
- kierowanie się w codziennym życiu: dobrem drugiej osoby (83,3%) (WP, „do”);
- wolność według własnych potrzeb: tak: 75% (zdecydowanie tak: 50,0%; raczej tak: 25%) (WN; „od”);
- przymus uzyskania certyfikatu covidowego: tak: 75% (zdecydowanie tak: 58,3%; raczej tak: 16,7%) (WN; „od”);
- moralny obowiązek posiadania certyfikatu: zdecydowanie nie (83,3%) (WN; „od”);
- ograniczenie aktywności przez certyfikaty: zdecydowanie tak (100,0%) (WN, „od”).

Zwolennicy wolności definiowanej jako autonomia, samodoskonalenie preferują wolność negatywną (WN: 6, WP: 1).

Podsumowując, wyodrębnione grupy pokazują zróżnicowane postawy wobec certyfikatów COVID-19 oraz różne podejścia do wolności. Zwolennicy wolności jako samorealizacji (grupa 1) wykazują silne poczucie odpowiedzialności

społecznej, podczas gdy zwolennicy wolności wyboru (grupa 2) balansują między osobistą wolnością a społecznymi obowiązkami. Z kolei zwolennicy wolności jako prawo człowieka, czyli samoodpowiedzialność (grupa 3) i zwolennicy wolności jako autonomia, czyli samodoskonalenie (grupa 4), są bardziej skrajni w swoich przekonaniach, zdecydowanie sprzeciwiając się wszelkim formom przymusu i ograniczeń, podkreślając autonomię jednostki.

Tabela 8. Wyniki z badań

Pytania z kwestionariusza ankiety		Modele/typy wolności <i>dane w %</i>				
		Samo-realizacja WP	Auto-determinacja WN	Samo-odpowiedzialność WP	Samo-doskonalenie WP	Ogółem
Certyfikaty naruszają wolność człowieka	tak	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	nie	-	-	-	-	-
Typ wolności naruszany przez certyfikaty	Nieograniczona	61,5	46,2	38,1	100,0	57,6
	Ograniczona	38,5	53,8	61,9	-	42,4
Kieruje się w codziennym życiu	Dobrem drugiej osoby	84,6	38,5	28,6	83,3	54,2
	Własnymi korzyściami.	15,4	53,8	4,8	16,7	20,3
	Czymś innym	-	7,7	66,6	-	25,5
Wolność według własnych potrzeb	tak	38,5	48,5	23,8	75,0	40,6
	nie	46,1	38,5	61,9	8,3	42,3
Przymus uzyskania certyfikatu covidowego	tak	61,5	46,2	100,0	75,0	74,6
	nie	30,8	38,5	-	25,0	20,4
Moralny obowiązek posiadania certyfikatu	tak	46,2	7,7	-	16,7	15,3
	nie	30,8	61,6	100,0	83,3	72,8
Ograniczenie aktywności przez certyfikaty	tak	38,5	69,2	90,5	100,0	76,2
	nie	30,8	23,1	4,8	-	13,6

Źródło: opracowanie własne

Wszyscy ankietowani, bez względu na preferowany typ wolności, uważają zgodnie, że certyfikaty COVID-19 naruszają wolność człowieka. Ponadto w różnym stopniu odczuwają przymus uzyskania certyfikatu oraz ograniczenie aktywności.

Przeprowadzone badania wpisują się w dyskusję dotyczącą pojęcia wolności, której początki sięgają *Republiki* PLATONA (2007), wiążącego pojęcie z samodyscypliną i moralnością aż po bardziej współczesne, na przykład poglądów brytyjskich filozofów: Thomasa HOBBSA (1651) ojca wolności negatywnej, Johna LOCKE'A (1690), Johna Stuarta MILLA (1859), Isaiaha BERLINA (1969). Łączy ich afirmacja idei współzawodnictwa oraz wolności działania ekonomicznego. Podobną afirmację odnaleźć można także u reprezentantów liberalizmu: francuskiego, Jean-Jacquesa ROUSSEAU (1762), niemieckiego, Immanuela KANTA (1904; 1911; 2004), czy też współczesnego liberalizmu polskiego w osobach Mirosława DZIELSKIEGO (1979) i Janusza KORWIN-MIKKEGO (1995). Owa wolność indywidualnego człowieka jest w liberalizmie absolutyzowana, stanowiąc wyznacznik norm etyczno-społecznych. Jest celem samym w sobie, dlatego nie powinny jej naruszać, ekonomia, polityka, kultura, wychowanie (KOWALCZYK 1995a). W problematyce praw człowieka w ujęciu liberalnym Kowalczyk dostrzega nie-spójność wewnętrzną, czego potwierdzeniem jest antagonistyczne ujmowanie wolności i równości. Według Kowalczyka prawa człowieka są sensowne jedynie na bazie personalizmu ontologicznego i aksjologiczno-etycznego, możliwe do osiągnięcia na gruncie ciągłego dialogu myśli liberalnej i religii, zwłaszcza chrześcijaństwa leżącego u podstaw cywilizacyjnych starego kontynentu. Kore-spondują także z rozważaniami o przyszłości wolności Kevina HARRISONA i Tony'ego BOYDA (2018).

5. DYSKUSJA

Zbadaliśmy wpływ czterech wymiarów wolności (samodoskonalenie, samorealizacja, autodeterminacja i samoodpowiedzialność) na potencjalną decyzję o wprowadzeniu unijnych certyfikatów COVID-19. Kolejne wymiary wolności zostały poddane analizie w oparciu o pytania identyfikujące je jako wolność pozytywną i wolność negatywną oraz wolność „od” i „do”.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w sytuacji niepewności, którą kreuje pandemia, respondenci – zwolennicy różnych typów wolności – preferują wolność negatywną i wolność „od”. Jednak potrzebne są dalsze badania, aby lepiej zrozumieć te związki i ich implikacje dla wolności politycznej oraz społecznej.

Hipoteza pierwsza, zakładająca, że zwolennikami wprowadzenia unijnych certyfikatów covidowych są zwolennicy wolności pozytywnej, wolności „do” (samodoskonalenie, samoodpowiedzialność, samorealizacja), została zweryfikowana pozytywnie. Jednocześnie spośród trzech wymienionych wymiarów wolności zwolennicy wolności definiowanej jako samoodpowiedzialność preferują w porównywalnym stopniu wolność negatywną i wolność pozytywną (WN: 4, WP: 3). Hipoteza druga („przeciwnikami wprowadzenia unijnych certyfikatów COVID-19 są zwolennicy wolności negatywnej; autodeterminacja – wolność wyboru”) została także zweryfikowana pozytywnie.

Wyniki badań są zgodne z badaniami m.in. Ishmael MUGARI, Emeka OBIOHA (2021), jak i z analizami prowadzonymi przez Wilhelminę RUIJS wraz z zespołem (2013). Uzyskane przez nas wyniki mogą więc mieć znaczenie dla badań nad czynnikami warunkującymi preferowany typ wolności w sytuacji zagrożenia/strachu. Na przykład, mogą sugerować, że wartości, takie jak wolność i odpowiedzialność, odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu postaw społecznych. Badani sugerują też konieczność orientacji na wartości leżące u podstaw zachowań altruistycznych na wszystkich etapach kształcenia młodego pokolenia (PROKOSZ 2018; NANTEER-OTENG, KRETCHY, NANTEER, KRETCHY, OSAFO 2022).

Przeprowadzone badania podkreślają złożoność postrzegania wolności w kontekście pandemii COVID-19 i wprowadzenia unijnych certyfikatów, ilustrując różnorodne interpretacje oraz doświadczenia wolności w różnych grupach społecznych. Ma to fundamentalne znaczenie dla zrozumienia reakcji społeczeństwa na kryzysy zdrowotne i polityczne. Jest to również istotne dla dalszych badań nad wpływem różnych pojęć wolności na akceptację lub sprzeciw wobec interwencji rządowych w sytuacjach nadzwyczajnych (BONOTTI, SEGLOW 2021).

Na przykład liberalizm polityczny ma tendencję do przyjmowania negatywnej definicji wolności. Zakłada, że jeśli ktoś opowiada się za wolnością jednostki, powinien nałożyć duże ograniczenia na działalność państwa. Krytycy liberalizmu często kwestionują tę implikację, twierdząc, że dążenie do wolności rozumianej jako samorealizacja lub samostanowienie (zarówno zbiorowości, jak i jednostki) może wymagać interwencji państwa, na którą liberałowie zwykle nie pozwalają.

Biorąc pod uwagę różnicę w rozumieniu wolności pozytywnej i negatywnej, można sformułować wniosek, że filozof polityczny powinien koncentrować się na wolności negatywnej, natomiast troska o wolność pozytywną jest bardziej kluczowa dla psychologa lub etyka niż dla instytucji politycznych oraz społecznych. Byłoby to jednak przedwczesne, ponieważ wśród wciąż dyskutowanych kwestii w filozofii politycznej znajduje się

m.in. pytanie: czy pozytywna koncepcja wolności jest koncepcją polityczną? Odpowiedzi są podzielone. Teoretycy w klasycznej tradycji liberalnej, tacy jak Herbert Spencer, Benjamin Constant, Wilhelm von Humboldt i John Stuart Mill, są zazwyczaj zaliczani do tych, którzy odpowiadają „nie”, a zatem bronią negatywnej koncepcji wolności politycznej. Teoretycy krytyczni natomiast wobec tej tradycji, tacy jak Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Jean-Jacques Rousseau, Karl Marx i Thomas Hill Green, są zazwyczaj zaliczani do tych, którzy odpowiadają „tak” i bronią pozytywnej koncepcji wolności politycznej (CARTER 2021).

Pozytywna wolność była często uważana za konieczną do osiągnięcia przez społeczeństwa demokratyczne. Można powiedzieć, że takie społeczeństwo jest społeczeństwem wolnym, ponieważ jest społeczeństwem samostanowiącym, a członek tego społeczeństwa jest wolny w takim stopniu, w jakim uczestniczy w jego procesie demokratycznym. Istnieją jednak również indywidualistyczne zastosowania koncepcji pozytywnej wolności, np. czasami mówi się, że rząd powinien aktywnie dążyć do stworzenia warunków niezbędnych do tego, aby jednostki były samowystarczalne lub osiągnęły samorealizację. Z drugiej strony, negatywna koncepcja wolności jest najczęściej przyjmowana w liberalnych obronach wolności konstytucyjnych, typowych dla społeczeństw liberalno-demokratycznych, takich jak swoboda przemieszczania się, wolność wyznania i wolność słowa, a także w argumentach przeciwko państwu paternalistycznemu lub moralistycznemu (STEINER 1994; CARTER 2021).

Niektórzy teoretycy wolności pozytywnej przełamują tę zasadę i twierdzą, że aby być wolnym, jednostka musi nauczyć się nie tyle panować nad pewnymi czysto empirycznymi pragnieniami, ile się ich pozbywać. Innymi słowy, musi pozbyć się możliwie największej liczby swoich pragnień. Jest to strategia wyzwolenia, przyjęta przez ascetów, stoików i buddyjskich mędrców. Polega ona na „wycofaniu się do wewnętrznej cytadeli” duszy lub czysto noumenalnego ja, w którym jednostka jest odporna na wszelkie siły zewnętrzne. Jednak nawet jeśli można go osiągnąć, nie jest to stan, który liberałowie chcieliby nazwać stanem wolności, ponieważ ponownie ryzykuje on zamaskowaniem ważnych form uciśku. Często w obliczu nadmiernych ograniczeń zewnętrznych w społeczeństwie jednostki wycofują się w siebie, udając przed sobą, że tak naprawdę nie pragną dóbr ziemskich ani przyjemności, których im odmówiono. Co więcej, usunięcie pragnień może być również skutkiem działania praktyk zewnętrznych, takich jak „pranie mózgu”, którego raczej nie możemy nazywać realizacją wolności (CARTER 2021).

6. OGRANICZENIA BADANIA I KIERUNKI DALSZYCH BADAŃ

Jednym z istotnych ograniczeń niniejszego badania była jego niska liczebność próby ($N=128$), co wynikało z trudności w pozyskiwaniu respondentów w okresie badawczym. Zbieranie danych rozpoczęło 3 stycznia 2022 roku, jednak już 24 lutego rozpoczęła się zbrojna agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, co wpłynęło na zmianę priorytetów społecznych oraz znaczne obniżenie zainteresowania respondentów udziałem w badaniu. W kontekście dynamicznych wydarzeń geopolitycznych, takich jak wojna i związany z nią napływ uchodźców do Polski, kwestie wolności osobistej i regulacji pandemicznych zeszły na dalszy plan w debacie publicznej. W efekcie proces zbierania danych został przedwczesnie zakończony, aby uniknąć potencjalnych zaburzeń wyników badań wynikających ze zmieniającego się kontekstu społeczno-politycznego.

Ze względu na brak losowego doboru próby oraz jej stosunkowo małą liczebność, wyniki niniejszego badania mają charakter eksploracyjny i nie mogą być bezpośrednio uogólniane na całą populację. Można je traktować jako badanie pilotażowe, którego celem było określenie, na ile różne typy wolności pozostają w związku z postawami wobec regulacji pandemicznych oraz interwencji państwa w sferę praw obywatelskich. Uzyskane wyniki mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych, bardziej rozbudowanych analiz, uwzględniających wpływ szerszego kontekstu społeczno-politycznego.

Konieczne są dalsze badania na większej, bardziej zróżnicowanej próbie, uwzględniające szeroki wachlarz zmiennych społeczno-demograficznych oraz kontekstualnych. W szczególności warto rozszerzyć analizę o badania podłużne, które pozwolą na monitorowanie zmian w postrzeganiu wolności w zależności od zmieniających się okoliczności społecznych oraz politycznych.

Dalsze badania mogą również uwzględnić bardziej zaawansowane modele statystyczne, które pozwolą na dokładniejsze określenie zależności między typami wolności a postawami wobec interwencji państwowych, takich jak wprowadzenie unijnych certyfikatów COVID-19. Ponadto istotnym obszarem badań jest analiza moderatorów i mediatorów wpływających na percepcję wolności, takich jak poziom zaufania do instytucji publicznych, postawy wobec autorytetu państwowego oraz indywidualne doświadczenia związane z pandemią.

REFERENCJE

- ALMEIDA, António, i GARROD, Brian. 2018. „A CATREG model of destination choice for a mature Island destination”. *Journal of Destination Marketing & Management* 8: 32–40. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2016.11.005>.

- BERLIN, Isaiah. 1969. „Two Concepts of Liberty”. W: Isaiah Berlin, *Four Essays on Liberty*, 121–122. London: Oxford University Press.
- BONOTTI, Matteo, i SEGLOW, Jonathan. 2021. „Freedom of expression”. *Philosophy Compass* 16 (7): e12759. <https://doi.org/10.1111/phc3.12759>.
- CARTER, Ian. 2021. I. „Positive and Negative Liberty”. W: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, red. Edward N. Zalta, 11. 16.09.2024. <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/liberty-positive-negative/>.
- CHRISTMAN, Michael. 1991. „Liberalism and Individual Positive Freedom”. *Ethics* 101: 343–359.
- CHRISTMAN, Michael. 2005. „Saving Positive Freedom”. *Political Theory* 33: 79–88.
- DAY, Joseph P. 1971. „On Liberty and the Real Will”. *Philosophy* 45: 177–192.
- DWORKIN, Ronald. 2011. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Harvard University Press.
- DZIELSKI, Mirosław. 1979. „Kim są liberałowie?”. *Merkuryusz Krakowski i Światowy* 4: 121–123.
- GIBBS, Benjamin. 1976. *Freedom and Liberation*. London: Chatto and Windus.
- HARRISON, Kevin, i BOYD, Tony. 2018. *Understanding political ideas and movements*. Manchester–New York: Manchester University Press.
- HAYEK, Friedricha von. 1960. *The Constitution of Liberty*. London: Routledge and Kegan Paul.
- HAYEK, Friedrich A. von. 1982. *Law, Legislation and Liberty*. London: Routledge.
- HOBBS, Thomas. 1985. 1651. *Leviathan*. London: CB MacPherson.
- ICC/ESOMAR. 2016. International Code on Market, Opinion and Social Research and Data Analytic. 19.09.2024. <https://esomar.org/uploads/attachments/ckqtawvj00uukdtrhst5sk9u-iccesomar-international-code-english.pdf>.
- KANT, Immanuel. 1904. *Krytyka czystego rozumu*. Tłum. Piotr Chmielowski. Warszawa: Wydawnictwo Księgarnia E. Wende i Ska.
- KANT, Immanuel. 1911. *Krytyka praktycznego rozumu*. Tłum. Feliks Kierski. Lwów: Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie.
- KANT, Immanuel. 2004. *Krytyka władzy sądzienia*. Tłum. Jerzy Gałęcki. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- KOWALCZYK, Stanisław. 1995a. *Liberalizm i jego filozofia*. Katowice: Wydawnictwo Unia.
- KOWALCZYK, Stanisław. 1995b. *Podstawy światopoglądu chrześcijańskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna.
- KORWIN-MIKKE, Janusz. 1995. „Mojżesz”. W: *Odrodzenie ducha – budowa wolności. Pisma zebrane*, red. Mirosław Dzielski, 403–409. Kraków: Znak.
- KRĄPIEC, Mieczysław. 1986. *Człowiek i prawo naturalne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- LOCKE, John. 1690. *Two Treatises on Government*, London: Black Swan.
- MACCALLUM, Gerald C. Jr. 1967. „Negative and Positive Freedom”. *Philosophical Review* 76: 312–334.

- MILL, John Stuart. 1859. *On Liberty*. London: J.W. Parker and Son.
- MINE, Arthur J.M. 1968. *Freedom and Rights*. London: George Allen and Unwin.
- MUGARI, Ishmael, i OBIOHA, Emeka E. 2021. „‘African beliefs and citizens’ disposition towards COVID-19 vaccines: The belief guided choices”. *African Journal of Development* 10 (1): 277–293. https://hdl.handle.net/10520/ejc-ajgd_v10_n1_1_a4
- NANTEER-OTENG, Eric, KRETCHY, Irene A, NANTEER, Deborah O., KRETCHY, James-Paul, i OSAFO, Joseph. 2022. „Hesitancy towards COVID-19 vaccination: The role of personality traits, anti-vaccine attitudes and illness perception”. *PLOS Global Public Health* 2 (12): e0001435. <https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0001435>.
- OPPENHEIM, Jeremy. 1981. *Political Concepts: A Reconstruction*. Oxford: Blackwell.
- PAWLAK, Zdzisław. 1998. „Problem wolności we współczesnej kulturze: refleksje filozoficzne”. *Studia Włocławskie* 1: 157–168.
- PITKIN, Hanna Fenichel. 1988. „Are Freedom and Liberty Twins?”. *Political Theory* 16 (4): 523–552. <https://doi.org/10.1177/0090591788016004001>
- PLATON. 2007. *The Republic*. Radford: Wilder Publications.
- PROKOSZ, Małgorzata. 2018. „Prospołeczność dzieci i młodzieży w rodzinie”. *Wychowanie w Rodzinie* 19 (3): 199–222.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. 1762. *The Social Contract*, Amsterdam: Marc – Michel Rey.
- RUIJS, Wilhelmina L.M., HAUTVAST, Jeannine L.A., KERRAR, Said, VELDEN, Koos van der, i HULSCHER, Marlies E.J.L. 2013. „The role of religious leaders in promoting acceptance of vaccination within a minority group: a qualitative study”. *BMC Public Health* 13 (511): 1–8.
- RYDZEWSKI, Paweł. 2013. „The implementation of sustainable development vs. environmental attitudes in international comparative studies”. *Problemy Ekorozwoju* 8 (1): 125–137.
- STEINER, Hillel. 1994. *An Essay on Rights*. Oxford: Blackwell.
- TAYLOR, Charles. 1979. „What’s Wrong with Negative Liberty”. W: *The Idea of Freedom*, red. Alan Ryan 141–162. Oxford: Oxford University Press.
- VALVERDE, Carlos. 1998. *Antropologia filozoficzna*. Tłum. Grzegorz Ostrowski. Poznań: Pallottinum.
- WILLIAMS, Bernard. 2001. „From Freedom to Liberty: The Construction of a Political Value”. *Philosophy and Public Affairs* 30 (1): 3–26.

WOLNOŚĆ POZYTYWNA CZY NEGATYWNA?
 TYPY WOLNOŚCI WOBEC UNIJNYCH CERTYFIKATÓW COVID-19 W POLSCE.
 BADANIA PILOTAŻOWE

S t r e s z c z e n i e

Celem artykułu było zbadanie zależności pomiędzy zidentyfikowanym typem wolności u respondenta a jego postawą wobec potencjalnej decyzji wprowadzenia unijnych certyfikatów COVID-19. Oceny certyfikatu COVID-19 traktujemy jako kontekst dla analizy praktycznego sposobu funkcjonowania różnych typów wolności w sytuacjach kryzysowych. Kolejnym celem jest uporządkowanie postaw dotyczących certyfikatów poprzez nałożenie siatki złożonej z teoretycznych typów wolności (wolności pozytywnej i wolności negatywnej oraz wolności „od” i „do”).

Przedmiotem badań empirycznych były cztery typy wolności: wolność wyboru, wolność jako autonomia, wolność jako samorealizacja oraz wolność jako prawo człowieka służące do ustalenia dominującego typu wolności (wolność pozytywna - wolność negatywna; wolność „od” – wolność „do”) wobec możliwości wprowadzenia certyfikatów covidowych.

Słowa kluczowe: badania ankietowe; sytuacja kryzysowa; unijne certyfikaty COVID-19; wolność

POSITIVE OR NEGATIVE FREEDOM?
 TYPES OF FREEDOM TOWARDS EU COVID-19 CERTIFICATES IN POLAND.
 A PILOT STUDY

S u m m a r y

The aim of this paper was to explore the relationship between the respondent's identified type of freedom and their attitudes towards the potential decision to introduce EU COVID-19 certificates. We take the COVID-19 certificate assessments as a context for analysing the practical functioning of different types of freedom in crisis situations. A further aim is to structure attitudes towards the certificates by superimposing a grid composed of theoretical types of freedom (positive freedom and negative freedom, and 'from' and 'to' freedom).

Four types of freedom were the subject of the empirical research: freedom of choice, freedom as autonomy, freedom as self-realisation and freedom as a human right used to establish the dominant type of freedom (positive freedom - negative freedom; freedom 'from' - freedom 'to') in the face of the possibility of COVID-19 certificates.

Keywords: survey research; crisis situation; EU COVID-19 certificates; freedom